

зобов'язаними силовому запровадженню в суспільстві стереотипів релігійного світобачення й світовідчуття. Внаслідок цього виникає небезпека релігійної нетерпимості в поліконфесійному середовищі, коли виявляти свою нерелігійність, а тим більше відстоювати атеїстичні переконання, буде не лише непристойно, а з часом – і небезпечно. В такій ситуації не виключена можливість утворення навіть своєрідних духовних резервацій для інакомислячих.

2. УКРАЇНСЬКІСТЬ СПІЛЬНОГО ЖИТТЯ ВІРУЮЧИХ

Наріжним каменем будь-якої релігії є її антропологічна концепція, яка ставить на меті визначити сутнісні орієнтири людини, окреслити ідейні рамки її буття, репрезентувати уявлення про її сутність, призначення в земному житті. Головну задачу релігійної системи складає акт прилучення й підпорядкування людини духовно-божественній сфері як сфері трансцендентного буття Бога. Віра в реальну наявність останнього передбачає нове осмислення себе, що, зрештою, підводить релігійного індивіда до бажання бути включеним в це трансцендентне буття, мати інтимні стосунки з ним, мати свідомість, притаманну Богові. Зауважимо, що в цьому контексті все буття людини витлумачується певною ареною для цієї реалізації. Відтак й саме релігійне життя індивіда набирає статусу релігійного діяння.

Іншими словами, уявлення про божественне, телеологічні уявлення про світ, який постає в інтерпретації релігії як той, що скеровується божественним, неодмінно переносяться на план особистого й суспільного життя. Згідно з цим усе релігійне життя людини підпорядковується одному, але вельми важливому чиннику - практичній реалізації релігійної ідеї, тобто реалізації ідеї надприродного як скеровуючого вищого й головного принципу на тлі особистісного життя. З одного боку, релігійна особа виступає як певний носій надприродного знання, як ретранслятор принципів божественного буття, а з іншого, будучи підпорядкована впливу конкретної віроповчальної системи, в процесі сприйняття обстоюваних нею ідей вона (особа) випрацьовує особливу особистісну установку на сприйняття навколишньої щодо неї дійсності, відтворює у власній свідомості схему й логіку сповідуваного нею релігійного світогляду. Саме останнє змушує її оцінювати всі явища життя за їх зв'язком з цим сповідуваним нею релігійним світоглядом, а водночас і з тими ідеями,

ідеалами та уявленнями, які лише умовно можна назвати релігійними, бо ж, по суті, носять світський (а часто й політичний) характер, і які репрезентують, так би мовити, неофіційну позицію конфесії, до якої належить ця особа.

Сьогодні ми є свідками того, що одні й ті ж релігійні ідеї й уявлення на рівні окремих конфесій, спільнот, а відтак і на рівні свідомості конкретного віруючого набирають різного змісту, різне ідейне наповнення. Саме ця смислова різність визначає структуру свідомості, приносить власне розуміння не лише релігійного об'єкту, а й своє розуміння довкілля, визначає ставлення до нього, впливає на систему мотивів і вчинків. Відтак свою діяльність кожна конфесія, релігійна спільнота оцінює в неоднакових ідейно-практичних спектрах.

Приміром, у межах християнських конфесій одні й ті ж загальні християнські положення, що стосуються етнічного, в різних релігійних спільнотах набувають відмінного ідейного забарвлення. Так, одні з них прив'язують себе до етнокультурної площини, другі, обстоюючи універсалістські позиції щодо етнічного, тримаються, так би мовити, нейтралітету, а треті – розуміють це однобоко: визнаючи себе невід'ємною частиною однієї етнічної культури, водночас заперечують іншу. Утім про все по-порядку.

Характерну рису сучасної релігійної ситуації в Україні складають процеси, по-перше, знецінення традиційних релігійно-світоглядних і морально-етичних норм, обстоюваних нашими історичними конфесіями, а по-друге (і це є чи не найголовнішим) – маємо відверту антиукраїнську позицію, з одного боку, одних релігійних спільнот, а з іншого – апатичну чи нейтральну позицію до всього – інших.

Тестуючи на українськість релігійні організації України, ми ніяк не можемо обійти політичний зріз суспільства, бо ж якщо не відверто антиукраїнське, то принаймні – пасивне, нейтральне щодо українського спрямування окремих конфесій, спричиняється й підігривається якраз певними політичними силами та громадськими організаціями, які головне своє завдання вбачають саме у своїй антиукраїнській діяльності. Згадаймо тут хоча б різного роду проросійські політичні організації на зразок «Русского блока», «Русского фронта», «Прогресивної соціалістичної партії України», «Русько-Українського Союзу (РУСЬ)», «Комуністичної партії України», «Політичної партії України "Партії політики ПУТІНА"», «Блоку політичних партій "ЗА СОЮЗ"», «Партії "Відродження"» та ін. Ці сили (і подібні до них) в той чи інший спосіб вибудовуючи свої програми на радянсько-більшовицьких, російсько-шовіністичних ідеологічних штампах, постійно намагаються блокувати, а то й гальмувати процес культурного

розвитку українства, заважають Україні вирватися з колоніальної орбіти російського імперіалізму.

Аналізуючи релігійні організації на предмет їх українськості, ми не можемо обійти політичного аналізу, їх діяльності, оскільки тут здебільшого йдеться не про богословські основи офіційних віровчень цих організацій, не про їх статутні документи, а саме про практичну реалізацію релігійних положень на суспільному тлі, про світоглядні парадигми віруючих, власне, про їх громадянську і громадську позицію в Україні, загалом про ставлення тієї чи іншої конфесії до української етнонаціональної сфери чи до того, що саме розуміється ними під цим поняттям.

Дійсно, беручи до уваги віроповчальні комплекси українських православних спільнот, ми приходимо до висновку, що вони практично є подібними. Це й зрозуміло, бо ж вони визначаються загальноправославними канонічними позиціями, відходити від яких чи піддавати модернізації у православ'ї є недопустимим, бо ж порушник цих канонів буде виводити себе за межі поля вселенського православ'я. Наприклад, базуючись практично на подібних доктринальних положеннях Українська Православна Церква Московського Патріархату, Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Автокефальна Православна Церква по-різному ставляться до української етнокультурної сфери. Так, якщо УАПЦ не мислить себе поза останньою, намагаючись комплексно доводити свою українськість, то УПЦ МП через своїх владик, клір і братства провадить відверто антиукраїнську політику. Так, приміром, дніпропетровський часопис «Спасите наши души!» УПЦ МП є відверто антиукраїнським виданням. Досить лише перечитати заголовки статей із його окремих чисел аби переконатися в цьому: «Идет война на русском поле...»; «Вы идете последним набатом по России!»; «Верный Богу и царскому трону»; «Воскресение мира придет через Россию»; «Мы – единая Церковь народов Киевской Руси»; «Где ты, великий и могучий русский народ?»; «Когда в Россию возвратятся святые вожди?» [Спасите наши души!.- 2005.- №8; 2005.- №9; 2005.- №11; 2006.- №3; 2005.- №12]. Лише на підставі одних тільки назв статей відслідковується чітка проросійська позиція цього видання.

Подібним до часопису «Спасите наши души!» є й дніпропетровські православні газети «Начало» і «Мир». Остання є найбільше заполітизованою, бо ж відкрито намагається захищати антиукраїнські політичні сили, що діють в Україні. Більше того, на шпальтах «Спасите наши души!» й «Мир» надто часто замість слів «український», «українець» зустрічаються «малорусский», «малорос»,

не говорячи тут вже й про те, що загальний контекст політичних статей є апологетикою водночас і російського монархізму, і більшовицького імперіалізму, і якогось московсько-православного слов'янофільства. Ми не ставили за мету згадувати тут всю наявну періодику УПЦ МП, що виходить в Україні в інших її єпархіях, а тим паче давати їй повний аналіз. Ми вибрали й вказали на найавторитетніші з тим, щоб показати, якою насправді «українською» є позиція Московського Православ'я в Україні. Українського по духу тут нічого немає й близько, а майбутня доля України мислиться в лоні якогось православного слов'янського державного братства під гаслами відродження Російської імперії за формою і змістом начолі з російським монархом.

«У малороссов и великороссов столь много общих черт в истории, традиции, вере, языке и культуре, не говоря уже об общем происхождении, что с точки зрения стороннего и беспристрастного наблюдателя это – только две части одного народа», - читаємо в одному числі газети «Мир» [Актуальная цитата // Мир. - 2005.- №18.- С. 1]. А в наступному вже звучить: «Поскольку малорусская народность никуда не исчезала – она просто была переименована в украинский народ, то сейчас, на фоне кризиса русско-украинских отношений, именно эту концепцию можно взять за основу» [Возвращение малорусской идеи // Мир.- 2006.- №20.- С. 9].

І беруть, бо ж з огляду на неї послідовно здійснюється спроба не лише заперечити існування української мови як такої, не лише самих українців як нації, а й мислиться перетворити Україну на якесь географічне поняття, що буде складатися з двох земель – власне «Малоросії», куди увійдуть західні, північні і центральні області (до речі, за цим проектом східноукраїнські землі будуть повністю віддані Росії) і «Ново-Росії» (весь Південь, включаючи Крим, і Південний Схід України) [Див. зокрема: Баулин П. На каком языке говорят граждане Украины? // Мир.- 2005.- 18.- С. 8-10; Федерация – спасательный круг для украинского государственного устройства? // Мир.- 2005.- 19.- С. 8-9]. Вся ця модель витлумачується як проект федерального устрою української держави, з наступним висновком: «Федеральна держава (зрозуміло, в зазначеному вигляді – П.П.) більше відповідає принципам народовладдя і демократії, ніж унітарна, і не лише тому, що реальна влада буде ближчою до своїх виборців, але й за рахунок більшої стійкості до зовнішніх впливів. ... Федеративний устрій буде сприяти максимальному врахуванню інтересів простих українців під час інтеграції до світової економіки» [Федерация – спасательный круг для украинского государственного устройства? // Мир.- 2005.- 19.- С. 9].

Власне кажучи, це не модель федеративного устрою, а скоріше план сепаратистського розкrojовання України задля влиття її територій з часом до складу Російської Федерації. «Є досить радикальний шлях – спробувати об'єднати східні і південні області, користуючись там підтримкою населення. Але навіть коли б це увінчалось успіхом, про іншу Україну, певно що, прийшлося б забути. Таким чином, можна зробити висновок: за нинішнього стану Росії ставка на розповсюдженість російської мови на Україні сама по собі може не спрацювати, і тоді вірогідно, що українці скоро стануть окремою нацією. А це означає фактично поразку всього російського народу (в оригіналі «русского народа» – П.П.) – в широкому сенсі цього слова, від Карпат до Камчатки» [Возвращение малорусской идеи // Мир.- 2006.- №20.- С. 9].

Відтак, основна місія УПЦ МП, згідно з цими газетними розмірковуваннями, полягає в тому, щоб не дати можливості українцям стати нацією, а Україні – стати державою. Ось яке «духовне відродження» України обстоює серед своїх вірних преса УПЦ МП. Ще настирливіші ці ідеї заучать в газеті «Новороссийский курьер», яка виходить в Одеській єпархії УПЦ МП під гаслом «Православне. Самодержавне. Народность». Головним у всьому цьому є те, що сама Церква неначе не причетна до політики, а все це робиться, дивись, силами її православних братств, об'єднань, окремими віруючими чи політиками-симпатиками, на зразок головного комуніста П.Симоненка та лідера прогресивних соціалістів Н.Вітренко. Це було б так, якби ця діяльність біляцерковних спільнот отримала належну оцінку з боку керівництва УПЦ МП. А відтак маємо часто і благословення.

До речі, православні видання УПЦ МП, які публікують подібні антиукраїнські матеріали, дарма, що вони благословляються ієрархами цієї конфесії, водночас не є офіційними рупорами УПЦ МП. В такий спосіб відводиться в бік можлива негативна реакція суспільства і держави, оскільки це, мовляв, не офіційна позиція самої Церкви, а скоріше – плід розмірковування окремих віруючих чи ініціатива братств (хоча зауважимо, преса ця активно поширюється по Україні через парафіяльні кіоски УПЦ МП і не лише серед вірних цієї Церкви). Але те, що ці спільноти віруючих УПЦ МП, на кшталт «Союзу православних громадян України» чи «Православного братства Александра Невського», більше подібні на громадсько-політичні об'єднання, ніж, власне, на братства, бо ж їх діяльність є суто політичною і методично спрямована вона проти України як держави й всього українського як такого, а передусім проти української мови, є фактом. З усього видно, що метою деяких впливових ієрархів єпархій

УПЦ МП є повне знищення України як держави і українців як нації, переписування тисячолітньої української історії на російсько-імперський лад, виховання в душах українців комплексу колоніальної меншовартості. Власне, все це українці бачили, коли Україна була частиною царсько-більшовицької Росії, але виявляється, що з того часу політика Московського православ'я щодо України залишилася незмінною. Як і в часи царату, сьогодні воно засвідчує свою вірність сучасному російському імперіалізму, бо ж, як і колись, не визнає українців як націю, заперечує існування їхньої мови, не сприймає Україну як державу, а як чийсь «окраїну» чи набір якихось скомпонованих штучно територій.

З огляду на це дещо незрозумілою в цьому контексті постає позиція Міжрегіональної Академії управління персоналом (МАУП), бо ж, з одного боку, вона в особі свого керівництва, яке водночас є й керівництвом Української Консервативної партії і різного роду інших, так би мовити, дочірніх організацій (Федерація патріотичних видань України, Антинаклепницька ліга України та ін.), у ряді своїх періодичних видань, в брошурах, монографіях обстоює ідеали українського консерватизму (розумій – українського націоналізму), з іншого ж – послідовно виступає апологетом «канонічного українського православ'я», яке проявляється вже в тому, що серед викладачів академії є й священики УПЦ МП, а нещодавно академія навіть підписала договір про співпрацю з цією Церквою. Документ передбачає підготовку і перепідготовку «на сучасному церковно-богословському рівні» спеціалістів за напрямками «Соціальний працівник» і «Соціальна педагогіка». В рамках цих програм студенти будуть вивчати аж вісім богословських дисциплін, як то «Сімейне церковне право», і проходити практичні курси із соціальної роботи церковних організацій. Навчанням цим предметам, як стверджують в УПЦ МП, дозволить підготувати спеціалістів у сфері добродійності, а також «дасть можливість проводити тематичні конференції і видавати підручники на богословську тематику». Подібне ноу-хау є недопустимим для світського вузу, оскільки, по-перше, означені спеціальності не входять до державного переліку спеціальностей; по-друге, вуз на це немає відповідної ліцензії, а по-третє, відповідно у держави немає підстав студентам, які будуть навчатися за цими спеціальностями, видавати державний диплом про вищу освіту. На сьогодні визнаною є лише одна спеціальність «Богослов'я (теологія)» [За матеріалами прес-служби Української Православної Церкви (<http://pravoslavuye.org.ua>) і сайту «Православие.Ру» (<http://www.pravoslavie.ru>); Див.: Українское Министерство образования выступает против преподавания

богословских дисциплін в Академії управління персоналом.- <http://www.pravoslavie.ru/news/061115155701>]. До слова треба сказати, що в МАУП щорічно проводиться Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт «Православні духовні цінності – крок у майбутнє» (гадаємо, зрозуміло на тему яких православних духовних цінностей мусять писати студенти свої роботи, якщо взяти до уваги зміст газет, що виходять під патронатом єпархій УПЦ МП).

Виникає питання: яким чином в МАУП поєднується обстоювання ідей українського консерватизму на рівні Консервативної партії і в таких періодичних виданнях МАУП, як «Персонал», «Персонал плюс», «Українська газета плюс», «За українську Україну» з доволі щирою співпрацею з УПЦ МП на рівні її керівництва? Коли президент МАУП і водночас голова Української Консервативної партії Г.Щокін є щирим? – Тоді коли він, скажімо, закликає на партійному з'їзді протистояти діям «організованого єврейства» і боротися за українську Україну чи коли цілує руку митрополиту Володимиру (Сабодану) та антиукраїнським ієрархам з цієї Церкви в Україні?

Оскільки український консервативний націоналізм (навіть у щокінському варіанті) і антиукраїнське московське православ'я речі несумісні в принципі, то подібне поєднання можливе лише на чомусь спільному для них обох. Що ж можна віднайти спільне між щокінським консерватизмом і московським православ'ям? – Найвірогіднішим це може бути тільки антисемітизм. Якщо ні, то тоді незрозуміло, за що Г.Щокін отримує церковні нагороди від митрополита Володимира (Сабодана). Навряд, що за активну націоналістичну діяльність. До речі, про діяльність Г.Щокіна і українських консерваторів. Жодне видання МАУП і Консервативної партії мало пише про сучасну антиукраїнську політику Москви, як не наголошує в них поруч і на проблемах української діаспори в Росії. Видання МАУП взагалі обминають «російське питання», між тим, з одного боку, зауважують на антиукраїнській політиці «організованого єврейства», змові «світового сіонізму» проти України, а з іншого – обстоюють позицію, за якою для українців, щоправда поруч з язичницькими і неоязичницькими релігійними організаціями, з усіх наявних в Україні християнських конфесій традиційною є лише одна УПЦ МП.

«Констатація того факту, що в сучасному православ'ї є течії, схильні до антисемітизму, є спільним місцем різних дискусій, які в той чи інший спосіб торкаються цієї сфери, - зазначає А.Бускина. - Також не викликає сумніву те, що православний антисемітизм є невід'ємною частиною пострадянського антисемітизму в цілому. ... На жаль, до цього часу не відомі прецеденти того, що будь-хто з православних

церковних ієрархів узяв би на себе відповідальність розвінчати антиіудейські концепції. Останні залишаються прихованою частиною церковної ідеології, що періодично з'являється на сторінках релігійно і націоналістично забарвлених видань ("Русская идея и евреи", "Русь Православная", "Церковь в осаде", "Штурмовик", "Черная сотня" і т.п.). Як вже згадувалося, через об'єктивні і суб'єктивні причини перегляд "офіційних" помилок і стереотипів стосовно іудеїв навряд чи відбудеться в російському православ'ї найближчим часом» [Бускина А.В. Антисемитизм и Русская православная церковь в постсоветский период.- http://www.auditorium.ru/aud/v/index.php?a=vconf&c=getForm&r=thesisDesc&CounterThesis=1&id_thesis=2267&PHPSESSID=4b3ec5878fdc310e37b625a2f2a0b348].

Справа в тому, що православ'я, на відміну від католицизму і протестантизму, у своїй основі надто консервативне. Воно жодним чином не може вивільнити себе від тих давно застарілих, але чинних до цього часу уявлень про євреїв як про народ-боговбивцю. Віддаючи належне усталеній традиції, ревізія офіційної доктрини щодо євреїв, на зразок тієї, яка була здійснена в католицькій і в більшості протестантських церков, неможлива в принципі. То ж всі традиційні середньовічні звинувачення проти іудеїв, висловлені в досить різкому дусі ще Отцями церкви, актуальні й дійсні в православ'ї й понині і періодично повторюються на сторінках церковних видань. Так, згідно з уявленнями церковних ортодоксів, всі іудеї – свідомі богоборці, які ненавидять християнство (і особливо православ'я). Іудаїзм, за православною традицією, визначається полюсом метафізичного зла, богоборства, зрештою – сатанізму, а євреї – свідомими ворогами Бога, ворогами людства, колективним «вічним жидом», бо вони не визнають Христа [Кагирин А. Ненавидящие сиона // Русский вестник.- 1999.- № 7]. «Можна абстрагуватися від сучасного іудаїзму і уявити собі такого іудея, який нічого не знає про Христа: такий іудей не буде жидом», зауважує священник РПЦ о. Алексій Кагирін, але з усього висновує, що такого, за його словами, бути не може [Там само].

Поруч з цим, на шпальтах російсько-православних і біляцерковних видань обстоюється так звана концепція «п'ятої колонії» всередині РПЦ, тобто мусується думка про масове проникнення в Церкву євреїв і тих, що іудействують в церковну ієрархію з метою знищення православ'я. При цьому, «підступи» єврейства вбачаються у всьому, навіть в природному й закономірному процесі наближення православ'я до проблем сучасного світу, як те сьогодні має місце у католицизмі.

В.Осипов, лідер фундаменталістського Союзу «Християнське відродження» в документі з характерною назвою «Церква в облозі», з огляду на можливі тенденції до модернізації російського православ'я, підкреслює наступне: «Змінювати порядок богослужіння, «перекладати» церковнослов'янську мову на сучасну вуличну, опускати імена «неприйнятних» святих і навіть «незручні» частини віровчення – для них не складає якоїсь труднощі» [Осипов В. Церковь в осаде // Национальная газета. Спецвыпуск.- 1997.- №4]. Принагідно Осипов, тримаючи на оці приклад о. О.Меня, який, як відомо, був етнічним євреєм, зазначає, що небезпека євреїв-священнослужителів не в їх свідомому деструктивному намірі, а саме в менталітеті, «в органічному неприйнятті всього того «історичного», тобто канонічного Православ'я, яке вони затаврували як "чорносотенне"» [Там само].

У цьому контексті показовою є антисемітська праця диякона А.Кураєва «Як роблять антисемітом» [Кураев А. Как делают антисемитом.- М., 1998.- С. 79-83 (або <http://www.libereya.ru/biblus/kuraev/krotov.html>)]. В ній богослов обстоює позицію, за якою євреї, внаслідок національного характеру своєї релігійності, і навіть вже після воцерковлення, все одно ставлять перед собою мету знищити Церкву, спотворюючи її традиційне віровчення. І хоча автор пише, що на його «книзі немає офіційного благословення, це означає, що за все, що в ній написано, відповідаю лише я, а не Російська Православна Церква», однак диякон А.Кураєв – «фігура знакова; він практично єдина людина в Церкві, що озвучує її позицію із злободенних питань, ... активно публікує роз'яснення з приводу різноманітних проблем. В середині Церкви він сприймається (можливо, за відсутністю кращого) практично як офіційний авторитет. Наскільки відомо, жодного разу з боку церковної ієрархії не прозвучало ні засудження, ні сумніву у вірності його праць» [Антисемитизм, православная церковь и государство в современной России.- <http://antifashyst.narod.ru/rusland.html> (або <http://xeno.sova-center.ru/1ED6E3B/216049A/216448C?print=on>)]. Між тим, офіційна Церква висловлювала своє негативне ставлення до багатьох фундаменталістських лідерів, проте проти А.Кураєва такого ніколи не було. Його антисемітизм, певно, не є ультраправим, надто вже «чорносотенним», а, скоріше, виражає позицію «помірно правих» в РПЦ.

Іншими словами, в російському православ'ї антиїудаїзм і антисемітизм є органічною і невід'ємною частиною світогляду. Найближчим часом це положення навряд чи зміниться, оскільки православ'я не може змінювати ні доктрин, ні традицій, ні усталеного світосприйняття, бо ж воно – консервативне за визначенням, а його

ідеологія є непорушною. Таким чином, зважаючи на тісну співпрацю МАУП і особисто Г.Щокіна з лідерами УПЦ МП напрошується навіть висновок чи не є взагалі Українська Консервативна партія суто російським й, до того ж, невдало прихованим антиукраїнським проектом, завданням якого є, якщо не знищення українського націоналістичного руху, то, принаймні, скеровування його на хибний і потрібний для Москви шлях? Чи не для цього підкидається й потрібний і «безпрограшний козир» – антисемітизм? У будь-якому разі, як доводить історичний досвід, він завжди «спрацьовував» у Росії в «потрібний час».

Інакше політичну позицію МАУП ніяк не можна пояснити. За щось таки ж конкретно благословляє і нагороджує Г.Щокіна УПЦ МП? Цілком зрозуміло, що не за його націоналізм, не за обстоювання ідеї української України, не за загравання з прихильниками українського язичницького руху і вже точно не за його православне вільнодумство, яке, як ми вже відзначили, є недопустимим для православного віруючого, яким він себе вважає. Є щось інше і це інше – скоріше антисемітизм!

Але якщо у спільнотах УПЦ МП (особливо у південних і східних єпархіях цієї Церкви) комплексно і методично обстоюється традиційні для неї антиукраїнські ідеї і принципи змалоросійщення українського народу, при чому, які конфесія намагається якимсь чином виводити на підставі євангельських норм і загальноправославних положень, то на основі практично тих же самих православних канонів і догматів УПЦ Київського Патріархату вибудовує іншу – проукраїнську позицію, принаймні зовнішньо. Ми говоримо «принаймні зовнішньо», бо за винятком орієнтації Церкви передусім на україномовність і географічно на Україну більше чи глибше за це справа, по суті, так і не йде. Безперечно, священики середньої і нижчої ланки, більшість пересічних віруючих Київського Православ'я налаштовані проукраїнськи. Але особливої заслуги самої УПЦ КП в цьому немає, бо ж ці особи увійшли до конфесії ще в перші роки її виникнення, плекаючи надію, що це створюється справді Українська Помісна Православна церква, яка буде українською не лише юрисдикційно, а головне – за своєю суттю. Однак цього так і не сталося, як не сталося й відродження самого Українського Православ'я, витоки якого сягають часів Аскольдового і Володимирового хрещень Русі, Могилянської доби. То ж, так і залишилися невідновленими традиції Київського християнства X-XVII століть, від яких починається Українське Православ'я і які свого часу обстоювала й поширювала на наших теренах славнозвісна Київська митрополія до її поглинення в 1686 р. Московською Церквою. На

сьогоднішній день УПЦ КП є лише формально українською, бодай що літургійно, богослужбово вона є україномовною.

З православних конфесій в Україні, нехтуючи тут їхньою, часто не завжди активною позицією в суспільстві, тест на українській проходить лише Українська Автокефальна Православна церква і Українська Греко-Католицька церква, принаймні широкий загальний віруючих. Ці конфесії справді є українськими за змістом і постійною орієнтацією на українське етнокультурне середовище.

Наголосимо, що сама по собі україномовність тієї чи іншої конфесії ще не означає, що вона є українською світоглядно. З таким успіхом ми могли б зарахувати сюди і чимало нетрадиційних релігійних організацій, зокрема неохристиянських спільнот. Тут доречно провести певну паралель з масою різних конфесій, що діють сьогодні в тій же Російській Федерації. Всі вони, зрозуміло, є російськомовними, однак це не дає підстави визнавати їх всі цілком справді російськими за суттю. То ж справа полягає не лише в одній мові, хоча в Україні (особливо центральній, південній і східній) це досить вагомий індикатор, який, до певної міри, підкреслює українськість.

До речі, незважаючи на те, що кримські татари не є україномовними, саме вони, як це доводить багаторічний досвід, на теренах Криму є носіями українськості й ідеї української державності. І це при всьому тому, що традиційно вони є мусульманами. А ось діяльність православних братств, як і домінуючої там УПЦ МП, є відверто антиукраїнською, бо ж російськомовні кримчани є постійно орієнтованими на Росію в широкому розумінні цього. УПЦ КП, греко-католики, автокефали в Криму є малочисельними і не користуються якоюсь особливою популярністю в населення. Протестантські, римо-католицькі, неохристиянські, язичницькі, загально нетрадиційні релігійні течії, зважаючи на проросійські настрої в Криму, просто підлаштовуються під це, не особливо переймаючись при цьому взагалі етнічними проблемами.

Формально українськими лише за теренами своєї діяльності на сьогоднішній день є Церква Ісуса Христа Святих останніх днів (мормони), ряд харизматичних церков неохристиянського толку, переважна більшість неопротестантських і неохристиянських громад, а поруч з ними й традиційні протестантські конфесії. Що стосується останніх, то вони якось неохоче хочуть бути справді українськими. І якщо тут ще певною мірою можна зрозуміти Свідків Єгови, які керуючись своїми усталеними доктринальними положеннями про негативне ставлення до інституту держави і до національного, стоять осторонь від всього, чим живе й переймається сучасне українське

суспільство, обстоюючи при цьому у нас в російськомовному варіанті ідеї християнського універсалізму у чистому вигляді, то позиція українських баптистів й адвентистів, м'яко кажучи, дивує.

Приміром, з огляду на їх періодику, інформації з інтернет-сайтів складається враження, що їх мало хвилює Україна. Там мало що вказує на те, що українські протестанти справді вболівають за Україну, за її етнонаціональне відродження, не говорячи вже про те, що українські протестанти нічого не роблять задля того, щоб їх конфесії були не лише українськими географічно, а за своїм духом, тобто традиційно, культурно, ментально. Все крутиться навколо внутрішніх проблем громад, загальних питань віровчення й біблійного навчання. Назагал, ці висвітлювані в періодиці й книжково-брошурній продукції питання, з успіхом можуть оприлюднюватися в будь-якій країні, серед будь-якого народу чи релігійної спільноти, бо у своїй основі вони є, так би мовити, загальнопротестантськими, універсальними. В них не присутня ні Україна, ні її сучасні проблеми, ні бажання бути в авангарді відродження українськості українського суспільства. Навіть їх розроблені соціальні програми є також універсальними у своїй основі, оскільки закріплені там положення можуть з успіхом застосовуватися в будь-якій країні, в середовищі будь-якої нації. Яскраво відчувається дух етнічнонаціонального нігілізму, пасивність щодо етнічного, небажання українських протестантів стати українськими за своїм духом.

І якщо інтернет-сайти українських баптистів та п'ятидесятників, принаймні офіційні, бодай формально, але є все ж україномовними (чи, вірніше сказати, і україномовними в тому числі), то офіційний сайт українських адвентистів (www.adventist.org.ua) озаглавлено так: «Церковь Христиан Адвентистов Седьмого дня. Украина (Украинская Унионная Конференция)». Сайт повністю є російськомовним, російськомовними є й інші сайти українських адвентистів – «Адвентистский Международный Медицинский Центр» (aimc.narod.ru), «Библия и наука» (nauka.bible.com.ua), «INTERNET-ЦЕРКОВЬ» (www.church.kiev.ua), «Маранафа» (www.maranatha.org.ua). До всього цього ще слід зауважити, що переважаюча більшість періодики і літератури цієї конфесії виходить чомусь російською. Складається думка, що в українських адвентистів неначе «канонічною» мовою є російська.

До слова, нічого подібного в цьому сенсі не можна сказати про Українську Лютеранську церкву. Ця протестантська конфесія все робить для того, щоб бути українською не лише за своєю назвою. Примітно, що українські лютерани є на сьогодні єдиними, хто із всіх існуючих традиційних протестантських конфесій в Україні виношує ще

з початку 90-х років минулого століття ідею стати національною церквою і реалізує її двома шляхами – через опікування духовною сферою українського суспільства і через відродження етнонаціональної свідомості українців. Відтак вони стоять на принципах, за якими лютеранство в Україні неодмінно мусить мати українські виразники, тобто бути українським. Українськість УЛЦ виявляється насамперед у впровадженні ними у свою богослужбову практику традицій українського Східного обряду. Зазначимо, що подібне не обстоює жодна інша протестантська церква в Україні. «Такої ролі не бере на себе жодна протестантська конфесія у новітній Україні, тримаючись зазвичай нейтралітету стосовно політики й національної ідеї, - слушно зазначає відома дослідниця історії протестантизму в Україні В.Любащенко. - Тому сьогоднішні гасла українських лютеран – «Не почуваймося сиротами, „приходьками”, „чужинцями”, а вкоріненими на рідній українській землі Словом Божим дітьми Небесного Отця, яким не байдужа будичність свого народу, його доля, шлях, життєвий вибір, віра» та «Проповідуй Євангелію так, наче Воно особисто спрямовано до українського народу: так бо Бог полюбив „Україну”, що дав Сина Свого Однородженого, щоб, якщо Україна вірує в Нього не загинула, але мала життя вічне» [Любащенко В. Феномен українського лютеранства // Людина і світ.- 2001.- № 7.- С. 39]. Такі оцінки українських лютеран дисонують з позицією не лише радикальних протестантів, а й лютеран України німецької традиції. Як бачимо, нашарування різних християнських традицій, що має місце у надрах сучасної УЛЦ відтворює напрочуд оригінальний, не подібний до всього протестантського світу тип сучасної лютеранської церкви – Лютеранської Церкви українського народу» [Скибенко П.І. Українська лютеранська церква як феномен українського духовного життя.- http://www.iaidonetsk.ua/_u/iaidtp/CONF/4_2004/articles/stat35.html].

Але якщо така кількісно невеличка конфесія як Українська Лютеранська Церква чітко визначила і обстоює курс стати церквою українського народу, то така, порівняно з нею, чимала релігійна організація, як Римо-Католицька Церква з кожним роком дедалі все більше спольщується. Назагал ця конфесія поступово перетворюється на релігійну спільноту з яскраво вираженою польською етнокультурною домінантою. По суті, попри те, що серед її вірних є чимало етнічних українців та росіян, в її переважаючій більшості храмів відчувається присутність польського духу. Це видно і по розповсюдженій там літературі, значна частина якої видана польською, і по священниках, ченцях і черницях, які є здебільшого поляками.

На запитання: «Наскільки важливо мати національний, український, «корпус» Католицької Церкви в країні? Прискорить чи загальмує розвиток Католицької Церкви в Україні «українізація» католицизму?», які були задані апостольському нунцію в Україні архієпископу Івану Юрковичу в ході його розмови з кореспондентом газети «День» Кларою Гудзик, він зазначив наступне. «Католицька Церква – світова, вселенська, але вона існує в різних національних контекстах, кожен зі своїми специфічними культурними особливостями. І це – один із витоків багатства Церкви, один з дуже важливих елементів її творчого потенціалу і душпастирської дієвості. Тут, в Україні, цей універсальний характер Католицької Церкви виявляється також і в існуванні двох католицьких традицій, що розширяє можливості її місії. Звичайно, ця різноманітність іноді породжує певні складнощі. Але я думаю, що з плином часу й подальшим визріванням суспільства проблем ставатиме менше. Вже й зараз, як мені здається, у вашій країні дихається повітрям єдності, братерства й толерантності. Це враження, можливо, одна з найприємніших несподіванок для мене, воно не полишає мене відколи я приїхав до Києва. Що сказати? Побажати лише всім нам, щоб Католицька Церква в Україні залишалася якомога ближчою до історії країни, до її багатих духовних та культурних традицій і разом з тим ставала все відкритішою до католицької вселенськості й до світу» [Католицька церква – вселенська, але вона існує в різних національних контекстах // День.- №99.- 2005. (Або див. на сайті газети «День».- <http://www.day.kiev.ua/138249>)]. «Латинське духовенство більш різноманітне за своїм національним складом. Тут є священники з багатьох країн світу: словаки, французи, іспанці і насамперед – поляки. Проте ситуація досить динамічно розвивається, вже рукоположено багато місцевих священників. Те ж саме можна сказати і про монахів та монахинь. Утім, багатонаціональний склад духовенства – нормальне явище для Католицької Церкви, інституції вселенського виміру, і подібні ситуації існують у багатьох країнах світу» [Там само].

Але якщо за цією притаманною для католицизму вселенськістю в Польщі Римо-Католицька Церква стала польською за духом, більше того – перетворилася на головний національно-духовний, навіть державницький фундамент польського народу, стала головним виразником його польськості, то в Україні подібна орієнтація на польськість є абсолютно неприйнятним явищем. Неприйнятність ця буде продовжуватися доти, доки римо-католицизм в Україні, на зразок українських лютеран, не проголосить нарешті курс стати «Римо-Католицькою Церквою українського народу», при чому не формально, а

світоглядно, ідейно, як це наявне в Польщі в середовищі Польського Костелу. Іншими словами, РКЦ доти не буде сповна відповідати духовним потребам українського суспільства, допоки вона не перетвориться з «Римсько-Католицької Церкви в Україні», як це зазначається на її офіційному сайті в Інтернет (www.rkc.lviv.ua), на «Українську Римсько-Католицьку Церкву».

Серед палітри різного роду неохристиянських напрямків найпотужнішим і найчисельнішим є харизматичний рух. Його універсалістська ідея «відродження» особистості і нації передбачає відродження, так би мовити, «взагалі». Між тим, авторитарне спрямування цього руху є очевидним і воліє нав'язати монопольну владу над десятками тисяч віруючих, спрямовуючи їхню свідомість насамперед проти етнічної чи національної приналежності в ім'я «вищого» «громадянства неба». Власне кажучи, харизмати, живучи на цій землі, люблять її стільки, скільки це важливо і можливо у світлі їхніх віровчень і необхідного їм для ортодоксального ведення релігійного життя. Однак їхній кінцевий ідеал – не реформація, не розбудова, не вдосконалення «ньогосвітнього» суспільства, а якраз пасивне очікування і сподівання досягти єднання з Богом. Так, переважна більшість представників неохристиянських громад не ідентифікують себе ні в етнонаціональному, ні в етнокультурному просторі, обстоюють космополітичні, наднаціональні, інтернаціональні, позанаціональні, ненаціональні погляди, мотивуючи це тим, що справжнє новозавітне християнство, мовляв, стоїть поза етнічними і культурними вимірами. З останнім навряд чи можна погодитися, бо ж в Біблії, тим паче в Новому Завіті, немає жодного тексту, який би довів достовірність цього твердження.

Примітно, що загалом подібна неохристиянсько-універсалістська позиція тримається лише на двох відомих висловлюваннях Павла, які, до всього, ще й розглядаються поза загальним контекстом його послань. «Бо ви всі сини Божі через віру в Христа Ісуса! Бо ви всі, що в Христа охристілися, у Христа зодягнулися! *Нема юдея, ні грека,*¹ *нема раба, ані вільного, нема чоловічої статі, ані жіночої, бо всі ви один у Христі Ісусі!* (Гал. 3:26-28); Зодягніться «в нову (людину – П.П.), що відновлюється для пізнання за образом Створителя її, де *нема ані геллена, ані юдея, обрізаня та необрізаня, варвара, скита, раба, вільного, але все та в усьому Христос!*» (Кол. 3:10-11).

Справді, християнство в інтерпретації Павла вже на самих початках суттєво відрізнялося від початкового палестинського, розумій – Ісусового, християнства чи іудеохристиянства або, як його ще

¹ Тут і далі курсив наш.

називають, петранізму, бо ж останнє несло в собі яскраву етнічну домінанту і не просто розглядало себе в контексті тогочасної єврейської культури, а було невід'ємною частиною іудейського соціокультурного комплексу. Павлове ж християнство (чи паулінізм) орієнтувалося на греко-римське середовище, а тому, з огляду на це, було звільненим від іудейського культурного та релігійного етноцентризму. Залишаючи тут осторонь відмінності між петранізмом і паулінізмом, підкреслимо, що в зазначених висловлюваннях Павла мова йде абсолютно не про те, що ось вже століттями намагаються йому приписувати, тобто про можливе негативне його ставлення до етнічного як такого. Обидва наведені нами тексти Павла при вдумливому їх прочитанні ніяк не обґрунтовують ідею універсалізму чи космополітизму, зречення свого етнокультурного коріння заради віри в Христа. Говорять вони про інше: в Ісусі Христі скасовуються всі три існуючі у тогочасному світі схеми дискримінацій між людьми – расова, соціальна і статеві. Іншими словами, апостол повчає, що перенесення будь-яких дискримінаційних схем в християнське середовище не прийнятні: неприпустимо ділити християн за расовою чи культурною ознакою (на греків або римлян, з одного боку, і на варварів – з іншого, а чи ж на іудеїв і язичників), за релігійною (на обрізаних чи необрізаних), за соціальною (на раба чи вільного, на раба чи господаря), за статевою (на чоловіка і жінку), «бо всі ви (тобто християни – П.П.), - наголошує Павло, - один у Христі Ісусі».

Зауважимо, що йдеться не про весь світ. Християнство не ставить на меті скасовувати чинні в ньому норми, які б ті не були, проте воно наголошує, що дія тих світських норм, які провокують расову, соціальну чи статеву дискримінації у Церкві є вкрай неприпустимі. «Усі бар'єри руйнуються в Господі, і в ньому всі віруючі робляться рівними. Тому й слід чекати, що кожен з них (християн – П.П.) – незалежно від свого національного походження, релігії, яку той сповідував раніше, свого культурного рівня і соціального положення – буде утримуватися від гріховної поведінки і жити у злагоді зі своїм новим «я»» [Толкование новозаветных посланий и Книги Откровения.- Ашфорд, США, 1990.- С. 393-394]. Ти можеш бути християнином, залишаючись при цьому євреєм, скіфом, елліном. Досвід П'ятидесятниці з Книги дій апостолів (розділи 1-2) є яскравим цьому доказом, коли апостолам був даний дар розмовляти мовами тих народів, до яких вони мусять нести слово Євангелії їх рідною мовою.

Таким чином, тексти апостола Павла (а це – Гал. 3:28; Кол. 3:11) не годяться для того, щоб на їх підставі виводити ідею християнського універсалізму, яка, попри це, таки була притаманна для апостола, але проявлялася це в іншому – у запереченні Ісусового християнства. Але

це тема вже для іншої розмови. Якщо ж сказати двома словами, то все новозавітне вчення прив'язувалося до скорої реалізації есхатологічних ідей і при тому за життя тих, хто писав ці тексти, і до кого вони були адресовані, тобто десь на межі I-II століть.

Перші християни, очікуючи прихід месіанської доби, були переконані, що вона наступить за життя того покоління, яке жило в I столітті (Мт. 16:28; Мк. 9:1; Лк. 9:27). Подібну позицію ми знаходимо у Петра (2 Пет. 3:10-14) й особливо у Павла (1 Кор. 15:51-52; 1 Сол. 4:15-17). Тому-то, певною мірою, цілком зрозумілими стають і ранньохристиянська ідея зречення родинних уз, й ідея безшлюбності і бездітності, і, зрештою, центральна ідея про зречення світу, всього земного, бо ж воно вже не варте ні піклування, ні уваги, бо ж скоро кінець всьому.

Однак ряд християнських конфесій, зокрема Свідки Єгови, адвентисти, практично всі неохристиянські групи, вибудовують свої доктрини саме на цих новозавітних текстах, не бажаючи розуміти, що вони ідейно були прив'язані до першого (від сили – до другого) століття. Тому воно й виходить, що у ставленні до земного новозавітне, конкретніше – Павлове вчення ставить їх не лише у конфронтацію до самого християнського поліконфесійного світу, а й провокує обстоювати відверто універсалістські як антиетнічні, антинаціональні, антидержавні позиції.

Передусім це стосується тут Свідків Єгови, які взагалі не визнають ні етнічного, ні інституту держави, ні іншого світогляду, відмінного від того, який пропагується в їх громадах. За такої розкладки для українських Свідків Єгови байдужою є доля України й українського народу, його культура, мова, історія. Для них все це є зайвим. Їх взагалі не хвилює цей світ, бо ж вони, як самі часто на цьому зауважують, «не є частиною світу». «Оскільки ми «любимо нашого Бога Єгову всім нашим серцем, усією нашою душею, всім нашим розумом і всією нашою силою, і нашого ближнього, як самого себе», нас не розділяє ні національність, ні раса, ні суспільне положення... Тому ми зберігаємо нейтральне положення щодо політичних справ цих народів. Ми намагаємося наслідувати ранніх учнів Ісуса, про яких Він сказав: Вони не від світу, як і Я не від світу» (Ів. 17:16)» [Во что верят Свидетели Иеговы? (буклет)].

«Перевірка історичних фактів показує, що Свідки Єгови не тільки відмовляються носити військову форму і братися за зброю, але що вони протягом минулих п'ятдесяти років відмовляються виконувати й незбройну військову службу чи інші робочі завдання, якими підмінюють для них військову службу. Чому? - Тому що вони вивчали

вимоги Бога і після цього винесли власне рішення сумління. Ніхто не говорить їм, що їм належить робити. І вони не утримують інших діяти за власним рішенням. Але якщо Свідків Єгови просять викласти свою позицію, то пояснюють, що вони, як посвячені Богу особи, зобов'язані надавати своє тіло Його служінню, а не земним панам, які діють всупереч намірам Бога... Вони (Свідки Єгови – П.П.) повністю усвідомлюють серйозне значення твердження Ісуса, що Його послідовники «не є частиною світу». Вони знають, що цей старий світ скоро мине і що залишаться назавжди лише ті, хто щиро творить волю Бога» [Объединены в поклонении одному истинному Богу.- Brooklyn, New York, 1989.- С. 167-168].

Це лише декілька з багатьох подібних висловлювань Свідків про їх ставлення до світу, які можна віднайти в їхніх виданнях, зокрема в часописах «Вартова Башта» і «Пробудись». Характерно, що в поняття «світ» вони вкладають не лише загальнохристиянське розуміння «світ гріха», а набагато ширше – як світ цивілізації людей. Тому коли Свідки Єгови проголошують, що вони не підкоряються світові, то це означає, що вони не визнають нічого, що притаманне людській цивілізації, навіть те, що може бути або є очевидно позитивним. Натомість світ, в уяві Свідків Єгови, має постати як якась теократична система з центром у Брукліні, що водночас є й надбудовою над існуючим світом людей, який (і все, що в ньому) вона заперечує. Свідки рахуються з існуючими в суспільстві порядками, нормами і традиціями постільки, поскільки це дозволяє їм їхнє віровчення. Будучи громадянами конкретних держав, вони, по суті, ними не є, бо користуються лише громадянськими правами, не виконуючи громадянських обов'язків. Вони – космополіти у самому крайньому розумінні цього; не визнають інституту держави, державних символів, будь-якого політичного устрою. У цьому смислі український Свідок Єгови нічим не відрізняється від будь-якого Свідка з іншої країни. А якщо вони й користуються українською мовою, то не більше, ніж як засобом розповсюдження віровчення чи богослужбової відправи. Вони негативно ставляться до політичної, етнічної чи культурної ідентифікації особи, вважаючи це проявами цьогосвітнього зла. То ж нічого українського у спільнотах Свідків Єгови немає й близько і, певно, й не буде, оскільки така позиція строго визначена їх віровченням. Поруч з тим подібний «нейтралітет», в тому вигляді, як він ними обстоюється, у будь-якому разі працює лише проти України і всього українського.

Недалекими від подібних щодо етнічного чи етнокультурного уявлень стоять й різного толку неохристиянські і неоорієнталістські організації. «Церква не несе відповідальності за ту територію, на якій

вона знаходиться»; «Приналежність людини до національного вводить її в чергову оману і зачиняє шлях Істини»; «Роль Церкви – це молитися за людей, уряд і країну, тому що благословенням праведників підвищується місто»; «Відповідь для нації – змиритися перед Живим Богом»; «Ми молимося за пробудження України в дусі Євангелії», - зазначається в ряді анонімних анкет, які заповнювали члени окремих неохристиянських громад. Харизмати є більш конкретними у своїх висловлюваннях з цього приводу: «Бог не дивиться на національність»; «Бог не може бути національним»; «Релігія не може мати національних рис, оскільки вона втратить Євангельський смисл»; «Ми проти будь-якої національної релігії»; «Мова не є важливою, головне, щоб вона була євангельською». Примітно, що підтекстом усіх висловлювань, на зразок «євангельська мова», «християнська мова», «мова не важлива» стоїть визначення російської мови як мови релігійно-культурного вжитку. Все це вказує на конкретний рівень національного самоусвідомлення членів нетрадиційних громад, переважну більшість в лоні яких становлять якраз етнічні українці.

Р.Кемпбелл, один з лідерів Церкви Христа в Україні, зауважує, що «істинне християнство не приймає вчення людини, включаючи написані людьми віровчення, і не визнає традиції людей як авторитет. Ми дотримуємося вчення лише Біблії». До речі, подібну точку зору поділяють не лише практично всі неохристиянські місіонери, що прибувають до України сіяти ідеї «істинної» релігійності, а й загалом всі представники нетрадиційних для України релігійних систем. «Сьогодні ми мусимо бути обережними щодо традицій і передань людських, до їх дотримання лише тільки тому, що так йшлося завжди. Нам необхідно триматися істинних традицій, котрі прийшли від Бога» [Зі щонедільного листа-звернення лідера громади до членів Київської Церкви Христа від 19 квітня 1993 р.]. Розуміємо, що ставлення до «традицій і передань людських» як певної форми передачі елементів соціальної і культурної спадщини, соціального досвіду в середовищі окремого етносу від покоління до покоління в інтерпретації нетрадиційних релігій є вкрай негативним. Засуджуючи національні «традиції і передання людські», тим самим нівелюють і конкретні суспільні і національні настанови, норми поведінки, моральності, цінності, ідеї, звичаї, обряди тощо. «Істинні» ж традиції, на противагу засудженим традиціям національним, які намагаються нав'язати в нетрадиційних конфесіях українцям, не складають і не можуть скласти навіть частки традиції української, оскільки ці «істинні» традиції постали (якщо вони вважаються, власне, «традиціями») в інших культурно-національних середовищах. Це, безперечно, так, бо

безрелігійних культур історія не знає. Кожне новітнє віровчення, яке поширюється в Україні місіонерами, несе в собі конкретну, поруч з релігійною, культурну матрицю тієї національної культури (і цей елемент подекуди міцніший за релігійний), в надрах якої воно формувалося [Детальніше див.: Павленко П.Ю. Церква Христа в різноманітті її виявів // Релігійна панорама. – 2006. - №10].

Зрозуміло, що неохристиянські конфесії, зокрема, американського типу (наприклад, Церква Христа, Церква Ісуса Христа Святих останніх днів (мормони), харизматичні церкви) вмістили в себе дух американської світської і національної культури. –Ми віруємо, – зазначається в –Основах віри” Церкви Ісуса Христа Святих останніх днів (ІХСОД), – що Сіон (Новий Єрусалим) буде збудований на Американському Континенті” [Основи Євангелія. – Солт Лейк Сіті, 1985.- С. 168]. Згідно з цим твердженням, вірні Церкви ІХСОД мусять усвідомлювати і визнавати Америку як нову –Святу Землю”, тримати її за духовний орієнтир. Відтак, рано чи пізно, але американська культура буде з часом домінувати в духовному житті окремого «святого останніх днів», мати значення першочергове, відкидаючи рідну українську етнонаціональну культуру на другорядний план. То ж, якщо тестувати на українськість і Церкву мормонів, то, попри те, що в їх громадах можна чути українську мову, характерно, що з вуст передусім окремих американських місіонерів, її світоглядно-культурна діяльність є далекою від справді проукраїнської.

Орієталістські рухи також не надто переймаються наповненням українським духом своїх громад. Приміром, один з найчисельніший серед них рух «Товариство Свідомості Крішні» стоїть скоріше не на явних універсалістських засадах, а має певний крен, із зрозумілих причин, в бік індійської культури. Так, серед українських крішнаїтів загальноприйнятою нормою є, поруч з вивченням Священних текстів, медитаціями, співами мантр тощо, обов’язкове знайомство вірних з індійською культурою, історією. Серед членів громад Товариства Свідомості Крішні поширено одягання в індійський стилізований одяг, прагнення мати характерний для індусів зовнішній вигляд, здійснювати обов’язкові паломницькі поїздки до Індії, вшановування історії та географії останньої, оспівування Ганга і Ямуні, а не Дніпра, на берегах якого вони живуть.

Українські крішнаїти, частково вживаючи українську мову у своїх виданнях і навіть застосовуючи подеколи мелодії українських народних пісень для співання мантри «харе Крішна», етнокультурно, як і свідки Євгови, займають нейтральну позицію, бо ж їх передусім хвилює не етнічне. «У матеріальному світі ми створили надто багато так званих

«обов'язків». Це – наша хвороба. Соціалізм, комунізм, націоналізм, інтернаціоналізм, цей «ізм», той «ізм»... – дуже багато обов'язків ми створили, але всі вони матеріальні. ... Оскільки ми покриті матеріальними визначеннями, ми не виявляємо своїх якостей. ... «Я – індієць», «Я – американець», «Я – мусульманин», «Я – білий», «Я – чорний». Всі ці визначення приховують нашу істинну природу, природу слуг Крішні» [На пути к Богу. Журнал движения Харе Кришна.- Л., 1990.- С. 8-9].

Водночас тут треба визнати, що українські кришнаїти останнім часом намагаються все ж таки певною мірою наближувати своє віровчення до української духовної традиції. Відомі приклади намагання по-крішнаїтському святкувати в громадах традиційні українські православні і язичницькі свята, прив'язати їх зміст і форму до крішнаїзму. Більше того, крішнаїти почасти стали накладати свої мантри на мелодії відомих українських народних пісень.

Із зрозумілих причин ми не ставили перед собою завдання давати ґрунтовний аналіз кожній неорелігійній течії чи християнській конфесії, а прагнули, так би мовити, виявити загальні тенденції в контексті їх існування в українському етнокультурному просторі. Назагал же релігійна традиція кожної окремої так званої чи то американської, чи корейської, чи індійської, а чи ж польської конфесії, яку намагаються прищепити до українського культурного тіла (і до того ж в «чистому вигляді»), буде мати (та й, як бачимо вже, що має) певні негативні наслідки для українського поступу, бо ж така традиція буде нівечити не просто українські етнонаціональні традиції, але й задавати шкоду всьому національному.

Місіонерський заклик до українців слідувати за «істинною» традицією не просто спотворює традицію українську, але й підмінює її традицією чужою. Тому пропаганда нової нетрадиційної релігійної свідомості – це перш за все пропаганда не так релігійна, як культурна.

А якщо зважити на те, що деякі нетрадиційні неохристиянські конфесії є релігійними спільнотами, так званого, культового типу чи «вільними церквами», які, по суті, є такими собі «клубними» утвореннями, що часом не мають ні чітко визначеного віровчення, ні центрального керівництва, ні навіть часто керівника громади (і при цьому саме останні є доволі стійкими утвореннями, на відміну від інших релігійних організацій), то увага держави до таких «клубних» організацій, до їхніх віровчень мусить бути постійною, оскільки саме через ці організації за короткий час проходить багато людей (і особливо молоді), а «клубний дух» в більшості таких громад є далеким від патріотичного: під релігійними ідеалами, часом, приховується

негативізм до української етнокультурної сфери, обстоювання проросійських почуттів або відвертий космополітизм. Більшість релігій, існуючи в суспільстві, водночас перебувають, тією чи іншою, мірою в опозиції до держави, не сприймаючи належно ні самої ідеї української державності, ні загалом української ідеї як такої.

По суті, в Україні, як кажуть, «від і до» українськими і проукраїнськими є лише язичники. В їх громадах етнічний дух культивується постійно, а державницькі, патріотичні настрої є стабільними і чітко визначеними на рівні віровчення. Так, в Статуті релігійної громади «Рідне Трисуття» (РУНВіра) із смт. Гребінки Васильківського р-ну, що на Київщині, при визначенні мети і завдань громади звучить: «Виховувати громадян України в дусі любові до власної Держави, її природи, поваги до рідної історії та культури. Відроджувати релігійну самобутність і національну свідомість українського народу» [Рідна Віра. – 2006.- № 10. – С. 42]. «Занепад або смерть певної мови можна співвіднести із загибеллю або смертю цієї культури, - зауважує Верховний Волхв Руси-України, Голова Родового Вогнища Рідної Православної Віри В.Куровський. - Всесвіт національної культури і духовності неможливий без високої мовної культури – самобутня мораль, світогляд та духовність, притаманні кожному народу є стрижнем його культури. ... Мова і релігія народу утворюють неподільне органічне ціле, і мова релігії не може бути мовою іншого народу, оскільки релігія – це дух, світогляд і мораль народу, що формує його менталітет і національну культуру» [Куровський В. Мова у релігійній культурі українського народу // Рідна Віра.- 2005.- №9(47).- С. 40, 42]. «Українська язичницька віра піднімає дух української нації до найвищої досконалості; повертає народові втрачені шляхетні цінності; підносить свободу духу і національну гідність; загартовує стійкість і відпорність чужим ідеологіям» [Українська язичницька віра // Сварог. Релігійно-історичний та науково-пізнавальний часопис Об'єднання Рідновірів України.- 2005.- №17-18.- С. 2]. «Не цурайся Роду свого, його Звичаю та Мови, бо рідна Мова і Звичай зберігає енергію нації ... Не оскверняй Душу чужинськими звичаями... Не потурай ворогам свого народу; Якщо треба – ставай до Священного Бою. ... Не віддавайся в рабство, бо хто прийме рабську смерть, той у Вічність відійде рабом. ... Не зраджуй Віру Дажбожих онуків, бо чужа віра руйнує Дух і тіло, знищує націю» [Там само.- С. 2].

Цілком зрозуміло, що причини антиукраїнської поведінки окремих релігійних організацій треба шукати не лише в них самих, а набагато глибше – в самому українському суспільстві. Так, на

сучасному етапі його характеризує передусім те, що чимала частина етнічних українців як громадян України продовжує не ідентифікувати себе в українському етнокультурному просторі. Це проявляється в тому, що такі громадяни обстоюють, якщо й не антиукраїнські, тобто здебільшого проросійські щодо етнічного погляди, то, так би мовити, «нейтральні» чи «пасивні», а саме – космополітичні, універсальні, наднаціональні, інтернаціональні, позанаціональні, ненаціональні, антиетнічні. Ми не будемо тут з'ясовувати всі причини такої поведінки цих етнічних українців, однак зауважимо, що це є також і наслідком, з одного боку, отієї прозахідноєвропейської і проамериканської «ліберально-демократичної» моделі політики української влади, а з іншого – інерційних процесів радянського стилю і методів керівництва державою. Від дня здобуття незалежності українська правляча еліта інерційно ще стояла (та й продовжує подекуди ще стояти) на позиціях обстоювання водночас і радянської (чи прорадянської, пробільшовицької) інтернаціональної культури, і універсальної ліберальної, скоріше, проамериканської, як західноєвропейської, глобалізованої культури. В умовах, як першої, так і другої, розвиток української етнічної культури (та й будь-якої взагалі) є доволі обмеженим, вихолощеним від плекання української національної ідеї і справжніх національно-патріотичних почуттів.

Утім, так чи інакше, але наявною є проблема: якщо збереження національної культури можливе за умови повернення до культурного надбання минулих поколінь, то якою мірою і чи взагалі можливою є активізація в українському просторі таких конфесій і рухів, доктрини яких часто-густо є або вихолощеними від етнічних елементів, бо ж засновані вони на універсалізмі й космополітизмі або ж орієнтовані на російське, і то не лише релігійно-духовне, а й на культурне і головне – православно-державно-політичне середовище Російської Федерації? Чи можна взагалі повернути український народ до свого етнокультурного коріння, коли, з одного боку, наслідують глобалізаційні процеси, що вибивають з-під ніг етнічну автентичність, відчуття національної гордості, а з іншого – активні проросійські настрої, які, як ми вже зазначили вище, можуть змалоросійщити українців?

Складні питання! Отже, держава мусить бути уважною передусім до появи різного роду нових релігійних рухів, виходячи при цьому вже з того, що деякі з них, які сьогодні пропонують своїм вірним дотримуватися щодо держави і суспільства принципу «нейтральності», завтра можуть перерости у численні рухи, як це ми сьогодні маємо з харизматичним рухом неохристиянського толку. Якщо їм, зважаючи

на цю пасивну щодо українського позицію (розумій – антиукраїнську!), не вказати на це сьогодні (і навіть в разі необхідності не обмежити їхню діяльність юридично, а для цього є окремі мотиви), то завтра їх численні прихильники запросто можуть якісно впливати (і не виключено, що й навіть на політичному рівні) на суспільні процеси в Україні. Зрештою, космополітизм, етнічний універсалізм чи необільшовизм, з одного боку, і, відповідно, тероризм й екстремізм з антиукраїнською зорієнтованістю – з іншого, можуть стати легальними.

Обстоювання «нейтральних» чи універсалістських поглядів щодо держави і нації, не говорячи вже про відверто антиукраїнські, в межах релігійних систем (і не тільки!) означає, по суті, обстоювання антиукраїнських поглядів. З подібними підходами релігійні спільноти будуть тільки фактором роз'єднання суспільства. Допоки віруючі тієї чи іншої конфесії будуть обстоювати чи то позицію нехтування українською етнонаціональною сферою, чи то сповідувати взагалі антиукраїнський світогляд, ці спільноти не будуть українськими. Орієнтація на Україну, на українськість, зрештою – на український народ, повернення ідеологічного, світоглядного вектору із-за меж України в Україну – ось той і ключ, і механізм, який перетворює чужинську релігію на українську за змістом. Не забуваймо, що й християнство колись прийшло на українські терени, як чужинська релігія, але з часом, призвичаївшись, воно в деяких його церковно-конфесійних виявах стало рідним українцю. Прикметним стало те, як обстоює необхідність вживання української мови в богослужбовій діяльності Церква Християн віри євангельської. В її київському офісі висить десь віднайдені слова К.Маркса: «Якщо людина не знає мови народу, на землі якого проживає, то вона є або гостем, або найманцем, або ж окупантом».

Українською за духом може (й повинна бути) кожна релігійна організація, яка діє на українських теренах. І це не пустий ідеалізм, а той стрижневий принцип, який мусить бути покладений в основу діяльності кожної конфесії в Україні і який неодмінно, рано чи пізно, але перетворить її на «свою», «рідну». Іншого шляху немає. В протилежному разі «чужа» релігійна спільнота спочатку просто буде стояти осторонь від українського суспільства, випадати з тих процесів, якими живе, переймається українське суспільство, а згодом й взагалі вступить в дисонанс з суспільством. Не прагнучи бути українською, така конфесія неодмінно буде якоюсь іншою, але неодмінно буде обстоювати незрозумілі, чужі українцям ідеали, поступово

перетворюючись на антиукраїнську, бодай що це буде ховатися за якимись універсалістськими світоглядними положеннями.

Світовий історичний досвід доводить, що та чи інша релігійна система, яка не симпатизує тому народу, до якого вона прийшла, не дає відповіді на злободенні, цілком справедливі питання про буття нації, про принципи існування її культури, не боронить її етнонаціональних виразників, не поважає мову того народу, духовними потребами якого вона намагається опікуватися, буде залишатися лише чужинською ідеологією, системою поневолення, знищувачем нації. Вона не перетвориться на масове релігійне явище, а відтак поступово стане відмирати, що ми вже маємо із багатьма неорелігійними рухами.

Однією з граней буття будь-якої нації є її політичне життя. Релігія, яка проголошує, що вона нейтральна до політики, вже в цьому виявляє свою політичну позицію. І коли ми констатуємо, що та чи інша релігійна спільнота є (чи не є) українською, то в цьому проявляються в тому числі й її політичні симпатії (чи асимпатії) до української етнокультурної, в тому числі й політичної сфери, бо ж вірні конфесії є громадянами, а громадянин повинен мати власну громадянську позицію, яка включає в себе й позицію політичну.

Чи ж не є політичною позицією поширення в суспільстві негативного ставлення до держави й нації? Або ж чи не політикою є нав'язування в окремих громадах універсалістських, розумій космополітичних, поглядів, російськомовності на фоні несприйняття всього українського, не говорячи вже тут про антиукраїнські, антидержавні погляди. Отже, українською та чи інша конфесія може бути лише тоді, коли вона буде працювати для поступу української нації в широкому значенні цього слова; буде стояти на державницьких принципах, обстоювати повагу до української етнокультурної сфери, до української мови, при чому не для годиться, а щиро, бажаючи бачити членів своєї спільноти добрими українцями й патріотами свого народу. В цьому контексті на думку приходять відомі слова Великого українця, Президента УНР Михайла Грушевського: «Для всіх, хто живе на Україні, а живучи, любить її, а люблячи хоче працювати для добра краю і його людності, служити їй, а не обирати, не експлуатувати для себе ... всякий хто водиться такими поглядами, дорогий співгорожанин для нас, незалежно від того, хто б він не був» [Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть.- К., 1991.- С. 11].